

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Allan Tohver

**Tulekahjus hävinud paekivist rehielamu.
Ajalugu, väärtused.
Ettepanekud säilinud müüride konserveerimiseks ning
soovitused hoone renoveerimiseks.**

Vanakubja talu, Vatsla küla, Saue vald, Harjumaa

2021/2022 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse lõputöö

Harjumaa 2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
Ajalugu	5
Olemasoleva kirjeldus ja hinnang objektile. Väärtused.	14
Visioon.	18
Miks koopiahoone?	19
Reielamu kirjeldus.	20
Ettepanekud hoone taastamiseks. Tööde teostamise järjekord.....	25
Kokkuvõte.	28
Kasutatud materjalid:	29

Sissejuhatus

Käesolev töö on valminud EKA restaureerimisteaduskonna täiendkoolituse lõputööna.

Valisin töö objekti peaaesjalikult isiklikust huvist ja asjaolust, et teised minu poolt valitud hooned osutused lõputööks sobimatuteks (ühele oli värskelt tehtud Muinsuskaitse eritingimused ja teistel puhul keeldusid hoonete omanikud, sõna „muinsuskaitse“, kuuldes igasugusest edasisest koostööst). Ei aidanud ka argumendid, et see ei ole ju ametlik ja eritingimused võiksid omanikule tulevikus hoopis kasulikud olla. Ka Siim Raie tõi oma magistritöös välja, et kahjuks ei ole suhtumine muinsuskaitseesse sugugi positiivne. Kinnisvara müügikuulutustes manipuleeritakse jätkuvalt muinsuskaitse, kui tegevust piirava faktoriga. See on koht, mis vajaks minu arust laiapinnalist avalikku selgitustööd. Näiteks kampaaniate korras. Niisiis jõudsin järeldusele, et tuleb ühendada vajadus isikliku huviga. Lõpuks hakkasid rolli mängima ka koroonapiirangud, haigus ise ja ajafaktor.

Lõputöö objektiks sai seega enda perele kuuluv vana talukompleks, mille koosseisu kuuluvad täna rehielamu ja sõnnikulaut. Veel kaheksakümmend aastat tagasi kuulusid siia veel küün ja ait. Kokku moodustasid neli teineteise vastas paiknevat hoonet avara taluhoovi. Viimati mainitud hooned pole kahjuks füüsiliselt säilinud. Nende kunagisest olemasolust annavad tunnistust üksnes fragmendid vanadel fotodel ja vundamendikivid pinnases.

Tänaseks on meie seast kahjuks lahkunud ka viimane inimene, kelle isiklike mälestusi oleks saanud kasutada talukompleksist koondpildi „maalimiseks“. See asjaolu sai ka põhjuseks, miks valisin lõputööks just rehielamu kiiremas korras konserveerimise ja ettepanekute koostamise hoone hilisemaks renoveerimiseks. Hoone valmiks peamiselt koopiahoonena. Nimelt on mul ja minu elukaaslasel „viimaste mäletajatena“ väga selged mälopildid hoonest tervikuna, selle osadest, erinevatest sõlmedest. Tahaksin need mälestused säilitada paberil ja võimalusel need koopiahoonena ka teostada.

Miks üldse peaks taastama koopiahitisena ühe nii lagunenu hoone?

„Arhitektuur on kunst, mis kujundab ja kaunistab inimese mistahes otstarbel püstitatud ehitisi niimoodi, et nende välimus tuleb kasuks ta vaimsele tervisele, annab talle jõudu ja teeb rõõmu.“ (John Ruskin – „Arhitektuuri seitse lampi“)

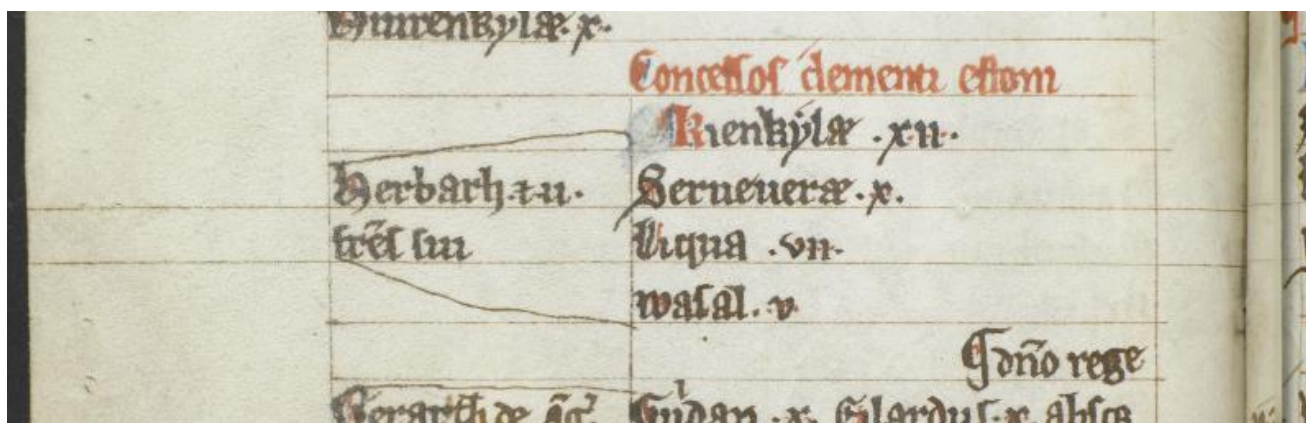
No selle tsitaadiga on minu meelest küsimusele vastus antud. Rehielamu ühes talukompleksis (ka tänapäeval) on minu jaoks justkui kellatorn kirikul, justkui raekoda linnal. Saab ilma

selleta aga ei pea, sest sellise tervikliku komplekti nägemine teeb rõõmu ja tuleb kasuks
vaimsele tervisele.

Ajalugu

Vatsla küla on esimest korda mainitud, nagu paljud teisedki Eestimaa külad, 1241 Taani hindamisraamatus. Küla nimeks oli siis Wasal, suuruseks 5 adramaad ning omanikud Herbarth ja tema 2 venda, hiljem anti maad üle Clemens Estonusele.

Taani hindamisraamatu lehel 45v on Keykeli kihelkonnas Vomentakaes Herbarthi ja tema vendade kohale punase tindiga kirjutatud pealkiri: Concessos clementi estoni. See tähendab, et pärast Taani hindamisraamatu koostamist ja puhtalt ümberkirjutamist on neilt nende alljärgnevad külad ära võetud ja antud Clemensi-nimelisele eestlasele.

1. Pilt Taani hindamisraamatust

Clemens Estost põlvnevad kaks Eestimaa vasallisuguvõsa, mille vapil on hundipea: Liked ja Watzelid. Temast võivad Paul Johanseni arvates põlvneda veel Guldened, kuna Lehola mõisa Kulna küla on samal lehel tihedalt Vatsla järele kirjutatud. Paul Johansen loeb Clemensit kindlalt eestlasest vasalliks.

Vatsla küla on kandnud aastasade jooksul erinevaid, samas huvitavaid nimesid:

1241 Wasal

1379 Watsel

1402 Watezele

1558 Watzekulle

1564 Watsala

1612 Watzell

(Rahvusarhiivis on sellise pealkirjaga dokument nagu: “ Regest nr 1064. Gustav Adolph annab Adam Schrapfferile Rasicki mõisa asemel Wacke Reineferi ja Kottipöri valduse koos Harcke ja Watzelli küladega, Jönköping 29. august 1612“)

1745 Watzla

1798 Wadsla

On veel ka mainitud sellist toredat nime nagu Wastla (vastlapäev kahjuks ei saanud nime küla järgi, sest mägesid siin ei ole, liugu ei saa).

Vatsla küla on alati olnud tihedalt seotud Harku küla ja Harku mõisaga. Ka ülal mainitud 1612 aastast pärit dokumendi pealkirjast on näha, et Harku ja Vatsla külad käisid ikka „käsikäes“.

Täna on Vatsla küla nime alla koondatud ka endised Kodasema küla ja osa Laabi külast, samuti ENSV ajal rajatud tehaste „Marat“ ja „Dvigatel“ suvilakoperatiivid ning nüüdne uuselamurajoon. Õnneks pole need külad siiski rikkunud Vatsla vana külatuumiku üldmuljet kuna jäävad viimasest ~2km ja enam kaugusele.

Külanime Vatsla rohkem Eestis ei esine.

Vanim kaart, milline mul õnnestus saada on pärit 17saj II poolest ja sellel on näha 10 talu (täna on külas 12 talu). Ka paiknevad talud külas sama loogika järgi, kui täna. Võiks igale talule eksimatult tema nime kõrvale kirjutada.

2. Kaardi fragmendil on lisaks Vatsla külale näha ka Harku ja Hüüru mõisad ning Hüüru küla. Kollase ringiga tähistatud Vatsla küla.

Väga huvitava ja informatiivse kaardi koopia õnnestus mul tellida aga Rahvusarhiivist Tartus. See on aastast 1868. Kaardil on juba 12 talu ja kõikide talude juurde kuuluvad põllu-, heina- ning metsamaad. Kõik talude nimed on tänaseni säilinud, ka maad on üsna samades piirides tänaseks taluomanikele tagastatud. See kaart oli ka aluseks hilisemale mõisamaade müügile.

3. (eaa2486_001_0002912_00646_kt) Kaardi fragmendil on näha hooned ja nende asendid külas 1868. Kollase ringiga tähistatud Vanakubja talu. Hooned paiknevad samas asendis ka täna.

4. (eaa2486_001_0002912_00646_kt) Sama 1868 aasta kaart. Keskel küla ja ümber talude juurde kuuluvad maad.

5. Maaamet kaart. Vaade külale 2021 aastal. Kollase ringiga tähistatud Vanakubja talu hooned.

Samuti oli Vatsla külal oluline roll Peeter Suure Merekindluse teenindamisel. Ümber küla metsades on veel näha mitmeid militaarrajatiste jäänuseid. I maailmasõja eel ja ajal (1912-1917) rajati Imperaator Peeter Suure Merekindluse teenindamiseks Tallinna ümbrusse kitsarööpmeline (750 mm) raudteevõrk. Ka Vatsla külal oli sellel liinil oma raudteejaam koos sinna juurde kuulunud hoonetega. Vatsla puust jaamahoonest ja muudest ehitustest ei ole enam midagi säilinud. Küll on aga alles jaama lähedal olnud 12 tollise maarinde kahuri alus, kuhu omal ajal suundus ka harutee. Alates 1919. aastast kuni 1959. aasta juunini liikusid sellel liinil ka reisirongid. See ühendus Tallinnaga oli külarahvale väga oluline. Mäletan oma äia nostalgilisi meenutuse tema lapsepõlvest seoses tohutult aeglaste rongisõitudega Tallinna ja tagasi.

Külas oli möödunud sajandi algupoolel vilgas seltsielu, ei puudunud ka oma tuletõrjeüksus ja ruumid tantsimiseks.

6. Vatsla vabatahtlik tuletõrjeüksus. (Isiklik foto)

Kirjutan küla kohta nii pikalt kuna minu meelest tuleks igasse siin külas säilinud tallu suhtuda, kui tükikesse suuremast pildist, milleks on Saue valla poolt miljööväertuslikuks külaks kuulutatud „Vatsla vana külatuumik“.

Küla tuleks vaadata tervikuna ka siin elanud ja veel elavate inimeste pärast. Nimelt on siinsed külaelanikud liikunud talust talusse, omavahel segunenud ja tänaseks on kõik selle küla põliselanikud omavahel küll kaugemalt-lähemalt sugulased.

7. Pildil Nurme talu, vasakul sama talu lauda varemed. Taamal Käso talu uus hoone, mille sees on osaliselt säilitatud ja eksponeeritud vana rehitalu paekivimüürid.

8. Uustalu kooslaudahoonega

9. Sepa talu ait, taamal Pilli talu.

Otsisin pikalt arhiivides, et saada selgust talu nime loogikale. Vanades säilikutes on teda nimetatud küll Wanna Kupjaks, küll Wanna Kubiaks, ka praeguse nime sarnaselt Wanna Kubjaks. Ja ... 1728 18.mail aastal sünnib Harku mõisa kubjas Jakile Wadsla külast ja tema naisele Annole poeg Johann. See tekitas minus spekulatsiooni, et järsku Jak oligi see kubjas, kelle järgi nimetati ka talu hiljem Wanna Kubja taluks?

Talukoha ostis Harku mõisalt päriseks Juhan Emar 2400 hõberubla eest 25.veebruaril 1882 aastal sõlmitud lepinguga, millel müüjaks oli Robert Ungern-Sternberg. Koos taluga ostis Juhan 29 dessätini ja 345 ruutsülda maad (so ~11ha), kogu talu juurde kuuluva raudvara ja 50 palki Polli metsast. Ostmise hetkel jääb Juhan võlgu 1700 hõberubla, mis peavad lõplikult olema makstud 5-ndamaks paastukuu päevaks 1990.

Kolm aastat pärast seda tehingut on valminud võimas paekivist rehielamu. Sellest annab tunnistust rehielamu peasissepääsu kõrval seinas olnud kivi, millele on kraabitud aastaarv 1885.

Aastal 1895 ostab talu naabertalu perepoeg Kristjan Tamberg.

10. *Rehielamust peale põlengut esiku kokku varisenud seinast leidsin aastaarvuga 1885 kivi. Et mitte petta, siis tuleks müürist välja kukkunud aastaarvuga kivi mitte tagasi laduda aga eksponeerida seda eraldatuna müürist.*

15.märts 1914, see oli mõned päevad enne oma 59-ndat sünnipäeva, kinkis Kristjan talu oma pojale Otto Eduard Tambergile ametlikult registreeritud tingimustel, et viimane katab kõik isa Kristjani Tallinna linnas elamisega seotud kulud kuni viimase surmani. Ka pidi ta talust saadavatest tuludest maksma elatist oma kokku teismele vennale-õele. Otto pidas lubadusest kinni. Vaatamata suurtele kohustustele lähisugulaste ees talu õitses ja kosus. Sõja eelõhtuks oli varutud kogu vajaminev kivi ja puitmaterjal uue aida ehitamiseks. Aga veel enne seda 1937 valmis rehielamu kõrvale uus paekivist ja osaliselt palkidest ehitatud sõnnikulaud. Ka selle seinas on säilinud graveeritud aastaarvuga kivi. Kivi on ka eksponeeritud.

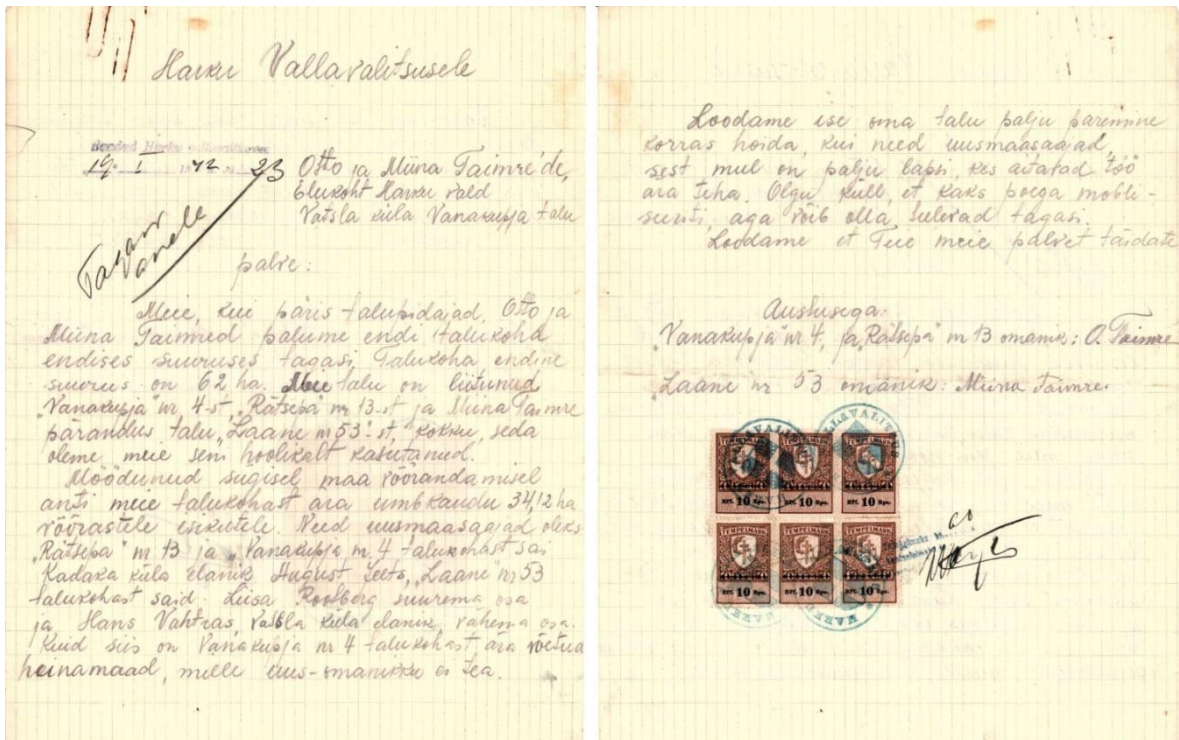
11. *Aastaarvuga kivi (fotol raskesti loetav, tegelikkuses päris selgelt) endisel sõnnikulaudal.*

12. Piltidel: Kristjan, Otto Eduard (tsaariarmees), Oskar ja Edgar oma talu hobustega.

Kahjuks oma poegadele Otto Eduard talukohta enam pärandada ei saanud. Pojad Oskar Eduard ja Edgar Arnold tapeti vene okupantide poolt kusagil 1942 aasta paiku Murmanskis. Talu pärisid 1975 aastal Otto Eduardi surma järel tütrede Salme Rosalie ja Leida Klaudia.

Okupatsiooniaastatel jäeti võimude poolt Otto Eduardile alles rehielamu ja 2000m² maatükk selle kõrvale. Abihooned natsionaliseeriti. Tänu sellele, et suurem osa lauda seintest oli paekivist, see ka osaliselt säilis. Lauda palkidest osa ja puitmaterjalist abihooned (kolhoosi omanduses) aga hävisid.

13. (era-1647-4-727-palve) Huvitav palve Vallavalitsusele 1942 aastal. Isa ja ema ei tea veel, et pojad ei tule enam kunagi koju.

1990-ndate alguses talu ja enamus talumaid tagastati. Sõnnikulaut, tõelise võitluse tulemusena vallaametnikega tagastati. Nimelt oli hoone noore Eesti vallaametnike poolt juba kohalikule suurtalule, milline oli hoone tagasi küsimise ajaks küll juba jõudnud ka pankrotti minna, maha „parseldatud“.

Talukoht võeti alguses kasutusele suvekoduna.

03.jaanuaril 1993 hommikul kella kaheksa ajal märkas naaber Vanakubja rehielamu katusel leeke. Kahjuks oli juba hilja midagi päästa. Tuli oli alguse saanud elutoa laualt, mille ümber majja sisse murdnud võõrad ilmselt aastavahetust tähistasid. Lahkudes aga oma tühjaks joodud taarat ja muud prahti täis lauale (ilmselt „tänutäheks ruumide rentimise eest“) põleva küünla jätsid. Põles kõik väärtuslik – vana mööbel, kellad, raamatud, šeif dokumentidega jne. Kahjuks plahvatas lõpetuseks ka sahvris olnud gaasiballoon. Järgi jäid müürid - tugevad, paksud paekivimüürid.

14. Pilt on tehtud 20 saj alguses rehielamu elutoa akna ees.

Olemasoleva kirjeldus ja hinnang objektile. Väärtused.

Muidugi on suurim väärtus omaniku jaoks perekonna ajalooline väärtus. Fakt, et siin on elanud, töötanud ja järglasi saanud sinu laste esivanemad. Just siin nende müüride vahel olemine tekitab sooja tunde. Sellise hoituse ja kaitstuse tunde. Justkui veel mingi hooliv seltskond viibiks siin koos sinuga. Ja sellise tunde eelduseks on sümbioos selle koha ajaloost koos kõigi veel säilinud materiaalsete objektidega.

Samas saab hoonel renoveerituna olema ka majanduslik väärtus.

Nagu eelpool kirjeldatust selgus ei jäänud kahjuks rehielamust, peale paekivimüüride ja mälestuse ilusast hoonest, midagi järele.

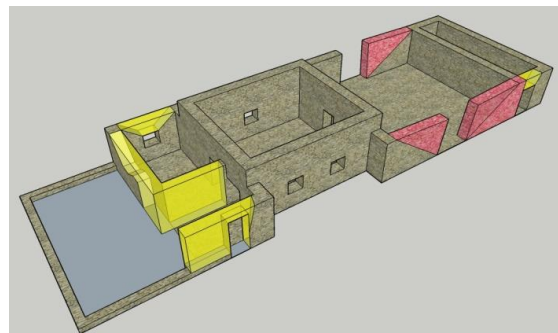
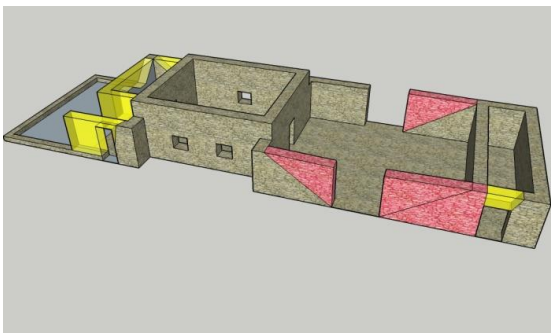
15. Pilt hoonest vahetult peale põlengut.

Säilinud materiaalsetest väärtustest tooksin esile hoone kõrged ja samas saledad paekivist müürid. Säilinud on ka mõned ukse- ja enamus aknaavade kohal olevatest paekivist laotud sillustest. Enamus müüridest on veel püsti nii, et neid ei pea üles laduma.

Rehealuse, rehetoa, esiku ja sahvri põrandaid katavad suured paeplaadid.

16. Osa müüre on hakanud, tänu müüre omavahel siduvate palkide puudumisele, laiali vajuma.

17. Sketchupis tehtud joonistel on näha olemasolevad paekivimüürid. Joonistel punasena märgitud müürid on tänu müürilati ja vahelaetaalade puudumisele hakanud laiali vajuma. Läbipaistva kollasega tähistatud müüri osad on aga varisenud ja tuleks uuesti üles laduda.

Rehielamu keskset rehetuba ümbritsevate paekivimüüride vuugid on peale 2000 aastat lubjatsmendikrohviga täidetud. Hoone sellele osale on ehitatud ka ajutine katus. Rehetoa

aknaavadesse on sobitatud ajutised aknad. Kaks ukseava on kinni müüritud ja kolmandat ukseava täidab ajutine uks. Seega on rehetoa olukord hetkel rahuldav. Ka on rehetuppa ehitatud ajutine vahelagi, et ruumi saaks kasutada panipaigana.

Väärtusena nimetaksin ka hoonete asukohti. Need on, nagu kaartidelt võib näha, asunud samas kohas juba sajandeid. Hooned on küll uuesti üles ehitatud rehielamu viimati 1885 aastal ning sõnnikulaut 1939 aastal ja mõlemad üsna kindlalt endiste hoonete asukohtadele. Võimalik, et osaliselt või täielikult samadele maakividest vundamentidele. Kuigi vanematelt kaartidelt võib tuvastada vaid hoonete asendeid ilmakaarte suhtes aga mitte täpset asukohta, siis erinevates kohtades pinnase avamise käigus ei ole ma tuvastanud, ~ 50m raadiusest praegustest hoonetest võimalikke varasemate hoonete asukohti (vundamendikivid, palgi või muu puitmaterjali jäägid).

Mittemateriaalseks väärtuseks on talu ja kahtlemata kogu küla vanus ning järjepidev perekondade ajalugu. Samuti asjaolu, et küla on täna kuulutatud Saue valla poolt miljööväärtuslikuks külaks.

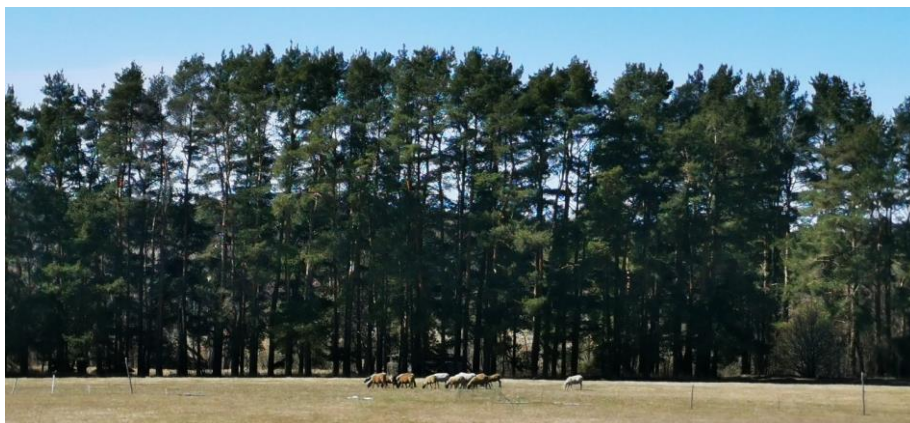
18. Saue valla üldplaneering 2021

Miljööväärtuslike külade keskuslade (Vatsla vana külatuumik, Maidla hajaküla, Ääsmäe vana küla osa) terviklik miljöö on väärtuslik oma ajalooliselt väljakujunenud teedevõrgu, haljastuse, hoonestusviisi ning ühtse ja omanäolise arhitektuuri tõttu. Külamiljöö aladel tuleb ehitiste kavandamisel arvestada järgmisi tingimusi: uushoonestuse korral kasutada esmajärjekorras varasema hoonestuse asukohti, järgida traditsioonilist taluõue loogikat (erinevad funktsioonid erinevate katuste all, kompleks moodustub mitmest erineva suurusega hoonest). Hoonete arhitektuuris lähtuda traditsioonilisest külamiljööst (ühekorruseline või katusekorrusega viil- või kelpkatusega elamu). Mitte kasutada mitmekorruselist lihtsat kastjat mahtu ja lamekatuseid; eelistada traditsioonilist ehitusviisi, kasutada naturaalseid materjale. Sobivad viimistlusmaterjalid on laudis, krohv või murtud paas, vältida imiteerivaid (plekk, plastik jt) ja nn moodsaid materjale; piirete kujundamisel lähtuda etnograafilisest traditsioonist, vältida kõrgeid müüre, linnalikke lippaedu, kivipostidega sepisaedu, võrkpiirdeid jms; hoonestuse paigutus külatee suhtes peab olema vahelduv ja hoonetevahelisel alal säilitada avatud põllumajanduslik maastik. Säilitada ja korrastada teeäärsed kiviaiad (kuivladu, kõrgus kuni cm). Vatsla ajaloolises sumbkülas (vana külatuumik) on sumbküla olemuse säilitamiseks lubatud elamu ja abihoonete ehitusõiguse andmisel kinnistu miinimumsuurust vajadusel arvestada lahustükkide summeerimise abil.

Enda ja oma perekonna poolt lisandatud väärtuseks loen asjaolu, et Vanakubja talu on tänaseks ainuke vanas Vatsla külas, kes elab jälle täisväärtuslikku taluelu. Meil jooksevad aias kanad. Puudel, põõsastel ja lilledel koguvad õietolmu enda „mesilinnud“ ning talu taga rohumaal on oma talu lambad. Köögiviljad, puuviljad, marjad, seened on söömiseks korjatud oma põldudelt, aiast ja metsast.

Nagu juba mainisin, siis on osaliselt säilinud tänaseks renoveeritud ja kaasaegsemaks elumajaks ümber ehitatud endine sõnnikulaut. Sellest on saanud minu ja mu pere elukoht. 60 cm paksused paekivimüürid on nii seest, kui väljast soojustamata. Vuugid on puhastatud, krohvitud ja hoonet köetakse täna ahju, pliidi, õhksoojuspumpade ja elektripõrandaküttega. Sügisest asenduvad õhksoojuspumbad ja elektripõrandaküte maasoojusküttega. Kliima hoones on imeliselt meeldiv. Kahjuks ei olnud ka siin originaalset palju säilitada. Peale paekivimüüride õnnestus päästa müürivöö ja vahelae talad. Viimased on küll vanadel kohtadel ja eksponeeritud, kuid funktsiooni kandekonstruktsiooni osana enam ei oma. Vana müürilatt seevastu täidab täiesti oma funktsiooni. Hoonet kasutas kolhoos väetisehoidlana. Kui katus hakkas sadevett läbi laskma, siis hoone hüljati.

Ka järgnevat nimetaksin ma väärtuseks. Nimelt pärandasid möödunud sajandi kahe-, kolmekümnendatel Vanakubja talus elanud esivanemad oma järglastele, muust metsast eraldi seisva, istutatud palgimetsa. Suust-suhu jutu läbi on säilinud nende inimeste kunagine tahe ja tegu, millega nad kindlustasid oma järeltulijatele puitehitusmaterjali olemasolu. Oli väga ettenägelik samm istutada palgimets selle eeldusega, et viimane saab küpseks just siis, kui on õige aeg hoonete palkosade uuendamiseks. Paraku olid aga kurjad inimesed ja tuli kiiremad, kui ajahammas.

19. *Tulevastele põlvedele palkide saamiseks 1920-1940 istutatud metsatukas on puud ilusad, sirged ja sihvakad. Metsatuka ees karjamaal sööb rohtu osa Vanakubja lambakarjast.*

Visioon.

Visioon näeb ette talukompleksi taastamist sarnaseks sellele, milline ta oli sajand tagasi. Jutt käib kahest hoonest, nende ees olevast taluhoovist ja viljapuuaiast.

Laut ja küün on siiski tänapäevased ja asuvad eluhoonetest kaugemal.

Visioon taastatava rehielamu osas on omaniku jaoks selge. Rehielamust peab tulema endise hoone võimalikult täpne koopia. Ka siseruumide plaan jääb samaks, lihtsalt ei tule tagasi reheahju ning sahvri, rehetoa ja rehealuse funktsioonid muutuvad. Reheahju paekivist kätteplaat on säilinud ja saab olema eksponeeritud eraldi. Uuesti palkidest üles ehitatud hoone osasse tulevad magamisruumid külalistele. Sahvrise köögi-sööginurk. Rehetuppa soe käsitöötuba. Endise rehealuse asemele aga soojustamata hoiuruum. II korrus jääb samuti jahedaks hoiustamisruumiks. Kui see tundub kuidagi ruumi raiskamisena, siis nii see kindlasti ei ole. Ilmselt teab iga talupidaja, kui vajalikud on katusealused hoiuruumid. Põllutööriistad, ehitusmaterjalid, mööbel jne. Sama olulised on ka ruumid külalistele, abitöölistele ja ka soojad, tolmuvabad, avarad ruumid käsitöö tegemiseks. Juba kangasteljed üksi nõuavad mitut ruutmeetrit põrandapinda.

Miks koopiahoone?

Kuna jutt tuleb (välja arvatud säilinud paekivimüürid ja paekivist põrandad) koopiahoone ehitamisest, siis jääb õhku küsimus, kas selline tegevus ikka on õigustatud?

Veneetsia harta on sõnastanud põhimõtte, et restaureerimine lõpeb seal, kus algab oletus ja kui lisandused on hädavajalikud, peavad need olema arhitektuurses kompositsioonis eristatavad ja kandma nende loomise aja iseloomu?

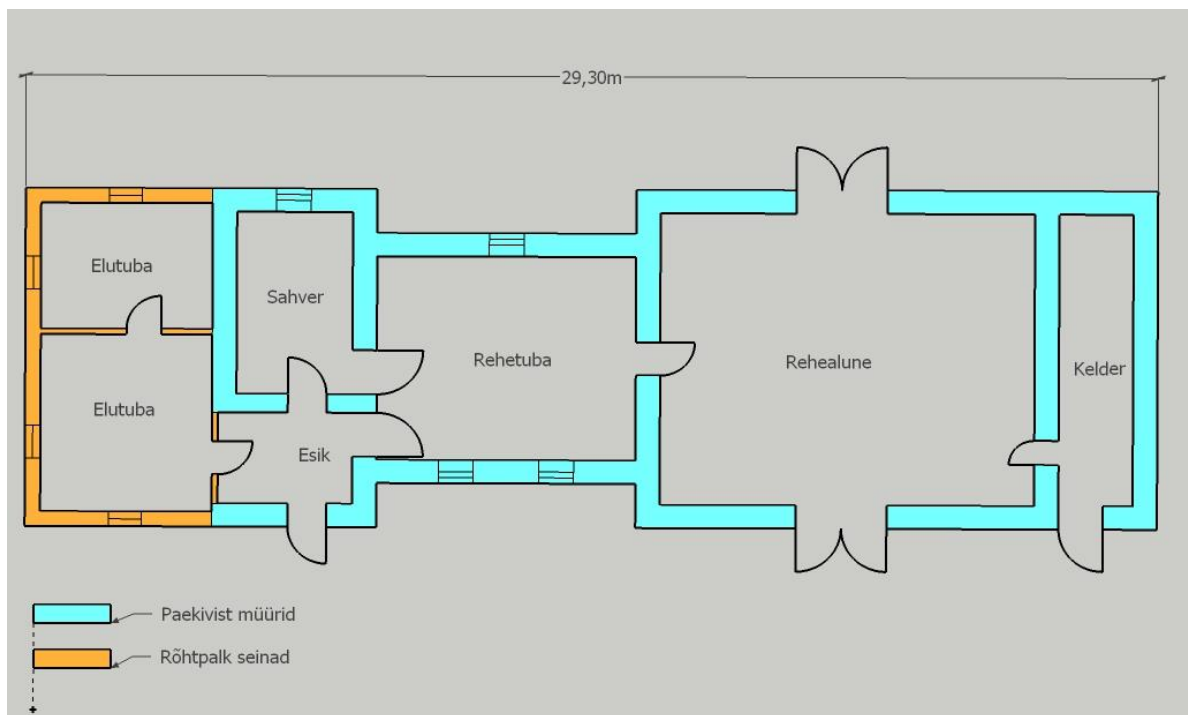
Minu ja minu elukaaslase mälestused (ka erinevatest konstruktsiooni osadest ja sõlmedest) on täna veel piisavalt selged, et nende põhjal taastada rehielamu koopiahoonena. On vaieldav ja kindlasti on kõigil osapooltel palju argumente oma arvamuste kaitseks, kui ka absoluutne õigus oma arvamusele, mis puudutab koopiahoone ehitamist. Mina leian, et igas olukorras tuleks leida lahendus just keskendudes konkreetsele objektile, selle ajaloo, olemasolevatele väärtustele, keskkonnale, kus see objekt asub ja kindlasti ka objekti omaniku soovidele. Veel loomulikult faktile, kas objekt juba on mälestis või on tal eeldusi mälestiste registrisse saamiseks. Ja muidugi finantsilised võimalused. On olukordi, kus selliste müüride puhul tulekski hinnata just lagunemise ilu. See tähendab, et puhastada objekti ümbrus ja selle sisemus prahist, võõrkehast. Konserveerida objekt selleks minimaalselt visuaalset pilti muutes. Anda objektile võimalus „sulada“ ümbritsevasse loodusesse, samas jätta vaatajale võimalus objekti imetlemiseks. Sellisel puhul võib näiteks isegi müürist välja kasvav puu olla nauditav vaatepilt. Kuid sel juhul peab omanik paratamatult leppima teadmise, et osa (eelkõige puudutab see eravaldust) õue- või muust maast on kunstiteos ja praktilises mõttes seisab objekti maa kasutamata. Teisalt, kui nauditav see kunstiteos ka ei oleks, saab ta kunagi okkagi otsa.

Kui kasutada koopiahoone ehitamiseks materjale ja töövõtteid, milliseid kasutasid meie esivanemad sada aastat tagasi, siis on minu küsimus, koopia - miks mitte?

Seda kõike õigesti tehes peaksid need müürid ka saja aasta pärast veel püsti seisma ja visualiseerima siis elavatele inimestele talu ajalugu, eelmiste põlvkondade tegemisi.

Eelmainitud arvesse võttes otsustasin rehielamu puhul koopiahoone kasuks.

Rehielamu kirjeldus.

20. Vanakubja rehielamu plaan.

21. Pilt hoonest eelmise sajandi seitsmekümnendate keskelt, enne eterniitplaatide katusele paigaldamist.

Rehielamut saan kahjuks kirjeldada ja tutvustada teda ainult ise tehtud jooniste ja mõne foto abil. Kui ka hoone kohta mingid joonised kunagi olid, siis need hävisid tulekahjus. Arhiivides ei ole ühtegi joonist säilinud. Ka ei ole hoonest säilinud ühtegi ülevaatlikku vana pilti. Pildistatud on pigem inimesi ja loomi, kuid elamu on piltidel tihti fookusest väljas ning näha on vaid fragmendid hoonest.

22. *Pildid, millel näha fragmente rehielamust.*

Hoone põhjapindala oli 270m². Hoonest 225m² oli paekivist seintega. Elutubadel (2 tuba) oli rõhtpalkseinad.

Paekivist piirete sisse jäid esik, sahver, rehetuba, rehealune ja kelder. Kõikidel viimati mainitud ruumidel olid paeplaatidest põrandad. Lubikrohviga olid (nii seest, kui väljast) krohvitud sahver, esik, ja rehetuba. Rehealuse ja keldri seinad olid krohvimata. Kusjuures krohvitud olid rehealuse need kaks välisseina lühikest osa, millised jäid näoga rehetoa akende ees oleva katusealuse poole. Palkosa oli madala paekivisokliga, mis oli väljast krohvimata. Palkseinad olid väljast kaetud 15-17cm laiuste rõhtsa paigutusega voodrilauaga. Kusjuures eelmise sajandi alguses oli palksein voodrilauaga veel katmata. Nurkades ja akende ümber olid piirdeliistud.

Selgelt on näha, et keldriosa on hilisem juurdeehitus. Rehealuse piirdemüüri välisnurgad on väga ilusasti täisnurka ära laotud ja keldri müüriiga puudub igasugune sidumine.

23. *Kelder hilisema juurdeehitusena.*

Müürivöö koosnes kahest ülestikku palgist läbimõõduga 25-30 cm. Nurgatappideks olid pikknurgad, mis olid järsknurk ehk ristnurk tappühendustega. Palgid olid jätkatud keeltappidega. Nurkades oli kasutatud täiendavalt metallkobasid aga need võisid olla hilisem lisandus. Samas kobad ise olid sepistatud ja suured. Veel avastasin et sarikat ja müürivööd ühendavatest tappidest olid, suunaga ülevat alla, löödud läbi pikad sepanaelad.

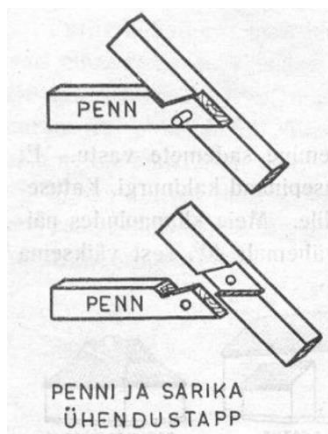

24. Ainukesed kaks tappühendust, mis on „säilinud“. Pildil näha ka sarika ots.

25. Pildil näha suur sepanael läbistamas tappi.

Pennid ja sarikad olid ümarpalgist läbimõõduga kuni 15 cm. Sarika alumised otsad olid tahatud (pildil). Sarikad ja pennid olid kokku tapitud just nagu järgmiselt pildilt näha.

26. Tapiühendused. Pilt võetud - <https://vanaajamaja.ee/download/tty/loeng-4-katused.pdf>

Sarikate harjatapid olid salapulgaga keeltapid.

Eluruumide aknad olid koos lengidega mõõtudes - laius 90cm x kõrgus 120cm, kahekordsed ja kuue ruuduga (2 horisontaalselt x 3 vertikaalselt). Elutoa akendel oli ülemine, seest vaadates parempoolne, ruut eraldi avatav. Elutubade aknad olid keskelt kahele poole avatavad. Akende ümber olid (külgedel ja ülal) ~15cm laiad profilliistud. Akende all olid plekiga kaetud puidust veelauad. Veelauad ulatuseid seinast maksimaalselt 10 cm välja. Lengid olid tasapinnas palkseinaga. Ehk siis voodrilaua paksuse jagu uputatud. Rehetoa ja sahvri aknad olid ühekordsed, hingedeta, mitteavanevad. Neid sai vajadusel eest ära tõsta. Ümber akende liiste ei olnud. Rehetoa akendel olid talveks ette tõstetavad luugid. Luugid kinnitusid naeltega (kõverad naelad keerati ümber luugi servade).

Eluruumide laed olid soojustatud liivaga. Kahjuks ei aidanud laest kukkuv liiv, elutoast alguse saanud, tulekahju ära hoida. Palkseinad olid seestpoolt tapeediga. Siis millalgi oli tapeet omakorda kaetud papikihiga, mis oli seina kinnitatud „miljoni“ pisikese naelaga. Ilmselt hoidis see kiht seinas ka kõiki eelmisi kihte. Papp oli veel omakorda korduvalt tapetseeritud. Lõpuks oli ka lagi ära tapetseeritud. Seda ilmselt viie-kuuekümnendatel.

Hoone pööningukorruse kolmnurksed otsaseinad olid kaetud servamata laudadega. Lauad olid paigaldatud vertikaalselt ja põhimõttel, et teine laudise kiht kattis esimese kihi laudise liitekohad. Hiljem oli eluruumide poolne otsasein kaetud eterniidiga. Lauad olid värvimata.

Pööning oli ülikõrge ja avar. Sinna sai esiku laes olnud luugi või keldri kohal otsaseinas oleva ukse kaudu. Kohu pööning oli täis planke ja laudu, millised olid mõeldud aida ehituseks.

Katus oli algselt laastukatus. Seitsmekümnendate keskel kaetu see eterniidiga. Vatsla külas on kõigil vanadel takuhoonetel viilkatused. Siin ei näe ühtegi kelp- aga poolkelpkatust.

Majas oli ka soemüüripliit ja korsten. Pliit asus maja palkosas ja oli köetav esimesest toast. Soemüür oli kitsas, asus ainult pliidi laiuselt moodustades pliidiplaadile tagaseina. Soemüüri tagumise külge küttis tagumist tuba. Pliit asus tuppä minnes kohe paremat kätt. Malmist pliidiplaat ja pliidiuks on säilinud. Esimeses toas oli kaks akent. Üks maja esi, teine otsaseinas. Tagumises toas oli aken ainult maja suhtes otsaseinas.

Tubade vaheuksed olid umbes 0,8m x 1,9m tahveluksed. Välisuks oli väljast tagurpidi V mustrisse voodrilauaga üle löödud uks. Silmade kõrgusel oli klaasist väike (~15x15cm) teravikule toetuv ruudukujuline aken. Ukse karkassi ei mäleta. Rehetoa ja keldri ukсед olid üksteise kõrvale asetatud lauad, millised olid omavahel seotud kahe prussiga. Üks ülal, teine all ja neid stabiilseks ühendava diagonaalse prussiga. Need ukсед olid sepistatud hingedega. Kõikidel ustel olid linksang käepidemed.

Voodrilauad olid värvitud sinepikollaseks.

Mäletan kõike nii hästi, kuna pidime just hakkama reielamut remontima ja jõudsin ta enne põhjalikult üle vaadata.

Ettepanekud hoone taastamiseks. Tööde teostamise järjekord.

1. Hoone puhastada sinna ladustatud esemetest ja prahist.
2. Olemasolevate müüride ja müüriosade kiiremas korras sadevete eest katmine.
3. Põrandate puhastamine mullast ja sinna kasvanud taimedest.
4. Hoone ümbruse puhastamine ~5m ulatuses võsast ja põõsastest.
5. Viltu vajunud müüride lahti võtmine.
6. Lahti võetud kivide sorteerimine. Paljud kivid on vee ja külmumise koostoimel lagunened või pragunenud.
7. Kahjustustega kivide asendamine lähedalasuvast Harku karjäärist valitud kividega. Samas on hoovis ka paekivihunnik, mille ladustasid sinna kolmekümnendatel perepojad, et ehitada uus ait. Ka selles hunnikus võib olla korralikku kivimaterjali.
8. Kivid tuleb tagasi müüriks laduda lubimördiga (nt Meistri lubimört) ja nagu ikka vahemikus juunist augusti lõpuni, et igal juhul vältida öökülma. Kuna ruumi on, siis tuleks kivid müüri lahti ladudes paigaldada nii, et kivid satuksid võimalusel samadesse kohtadesse, kus nad olid enne. Ladumisel tuleb jälgida, et iga kivi toetub vähemalt kolme punktida eelmistele kividele. Et mört ei jääks kive kandma. Müüride ladumise meisterlikkust näitab see, et vanad müürid, olles alumiste kivide vahelt vuugitäitematerjalist täiesti tühjaks uhutud, seisavad (täiesti kreenis) ikkagi püsti. Katta sadevee eest pealt ka värskelt laotud müürid.
9. Laduda üles ümber kukkunud müürid ja palkosa vundament. Selleks tuleb nad võtta nii kaugemale lahti, kuni on kindel veendumus, et müüri alles jäävad kivid on täiesti kahjustusteta.
10. Ladumine toimub analoogiliselt punktis 8 kirjutatule. Ka need müürid tuleks peale valmimist katta.
11. Eeldusel, et on veel juuni, juuli või august tuleb rehealust ümbritsevate müüride vuugid täita lubimördiga. Rehetoa, sahvri ja esiku seinad aga krohvida lubikrohviga. Seda ka nii seest kui väljast. Krohvimisel ei tohi kusagil kasutada krohvivõrku. Krohvida kolm kihti, esimene ja viimane kiht vedela. Krohv tuleb seina visata!
12. Hoone ümbert koorida pinnas ja kaevata ümber maja kraav. Nii, et maja ees olev kraav saab kokku juba krundil oleva dreanaažiga. See jääb hoonest kagusse, umbes 30m kaugusele. Kraavi põhi täita killustikuga (fraktsioon 16-32 mm). Järgmisena paigaldada kookosekiust ümbrises 113mm sisemõõduga dreanaažitoru. Paigaldatud toru katta samasuguse killustikuga.

Killustiku peale läheb kogu kraavi laiuselt geotekstiil. Geotekstiil katta täiteliiva ja siis eelnevalt kooritud pinnasekihiga nii, et pinnase kalle oleks suunaga hoonest eemale.

See on koht, kus finantside puudumisel võib hoone nii ka mõneks ajaks jätta. Müürid on püsti, vuugitud, krohvitud ja sadevee eest kaitstud. Sadevesi on omakorda müüridest eemale juhitud.

27. *Hoone kaetud müüridega.*

13. Eemaldada põrandatelt paeplaadid ja need pesta, kontrollida (vajadusel asendada Harku karjäärast või naabrite ülejääkidest) ning nummerdada.

14. Pinnas hoone seest eemaldada. Elutubade alt 60cm sügavuselt. Mujal 35 cm sügavuselt. Pinnas eemaldada käsitsi jälgides vundamendi sügavust ja müüride käitumist. Kõrvalhoone (lauda) põrandatööde kogemusest võin öelda, et vundament on vähemalt 80cm sügavusel.

15. Kõige alla läheb geotekstiil, sest sellel sügavusel on siis pinnases saviliiv ja see neelab kõik, mis sinna peale panna endasse. Siis läheb 10 cm kiht killustikku (16-30mm), mis tuleb pinnasetihendajaga tihendada. Järgmisena 25cm jämedat 4mm liiva. Liiv tuleb ka tihendada.

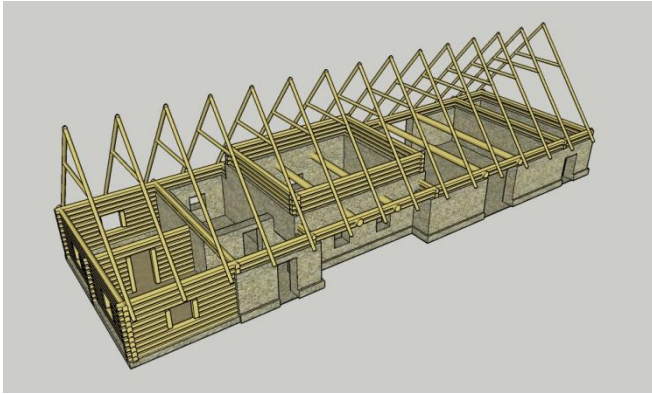
16. Paeplaadid tuleb nüüd samadele kohtadele tagasi laduda.

17. Eluruumide alla, kus pinnas sai 60cm lahti kaevatud lähevad järgmisena põrandatalad 70x250mm. Ja sellele, kuni saab katuse peale ja ukсед-aknad kinni, ajutine odavast materjalist põrand. Et oleks mugav ehitada.

18. Eemaldada müüre katvad katused.

19. Ehitada valmis rõhtpalkmaja, paigaldada müürilatt, laetalad ja katusesarikad. Selleks kasutada palke oma palgimetsast. Langetada talvel. Palgid tuleb kohe koorida ja panna kuivama. Vara tihendada traditsiooniliselt sambla või vildiga.

20. Ehitada vajumisvaruga ja ehitaja peab olema ehituspuusepa kutse ja palkmaja kogemusega. Kasutada tappimiseks samu tappimisvõtteid nagu eelpool kirjeldasin. Küsimuste korral kindlasti konsulteerida omanikuga.

28. *Lisatud puitdetailidega.*
21. Räästa kõrgus peab olema 250 cm. Katusekalle 51°.
22. Katusematerjaliks laast. Paigaldab kogemustega ettevõtte.
23. Aknad ja uksed teen ise põhimõttel, et klaasid on kititud ja raamid värvitud linaõlivärviga. Tahveluksed on olemas, vajavad plommimist ja korrastamist.
24. Otsa kolmnurkseinaid katta servamata laudisega nagu eespool kirjeldatud.
25. Ehitada vahelaed ja katta need jämeda ehitusliivaga laetalade kõrguselt. Pööningukorruse väljaehitus tuleb teha samal ajal, kui palkseinad kaetakse voodrilauaga. See on umbes viie aasta pärast, kui palk on korralikult vajunud.
26. Voodrilaud (laius 15cm, profiil UTK) paigaldada horisontaalselt. Akende ümber paigaldada profiilliistud. Hoone palknurkadesse 20 cm laiad profileerimata liistud. Vooder ja liistud värvida (värvitoon täpsusta enne värvimist) linaõlivärviga.
27. Siseviimistlus: roomatt ja lubikrohv. Ajastukohane tapeet. Poola lagi. Linaõlivärviga, valge.
28. Eluruumidesse tulevad laudpõrandad. Kuna liiva ja talade vahele jääb õhuvähe, siis tuleb põrandatesse teha restidega õhutusavad.

Pliiti ja korstnat esialgu ei tule. Ventilatsiooni ei tule. Elekter tuleb.

29. *Visioon valminud koopiahoonest.*

Kokkuvõte.

Kuna tegemist saab olema koopiamajaga, siis tulevad majja ka sellekohased vihjed. Alates sellest, et aastaarvuga kivi ei kavatse ma seinaga tagasi laduda vaid eksponeerin teha teisiti. Põhimõtteliselt saab see olema suvemaja külalistele ja koht, kus teha naabritega käsitööd. See kõik annab võimaluse, et pole vaja ei tualetti, ei kraanivett, tõsist kütteallikat ega soojusvahetusega ventilatsiooni. See saab olema mälestusmärk kõikidele siin talus elanud inimestele. See saab olema pisikene, samas pisut ka funktsionaalne majamuuseum. Tegelen juba mõnda aega kõigi Vatsla küla ja lähiümbruse taludes elanud inimeste ajaloo ja nende talust talusse liikumise uurimisega. Ka neid materjale oleks seal tore külainimestega jagada. Siin külas pole peale teist maailmasõda enam sellist kohta olnud, kuhu külarahvas tahaks vahel koguneda ja suhelda. Tallinna lähedus on teinud sellest külast tänaseks kahjuks kõigest magala. Inimesed toimetavad oma päevategemised linnas ja siis koju magama. Ehk see muutub. Ehk saab see koopiahoonena valmiv rehielamu külarahva taas kokku. Elu näitab.

Kasutatud materjalid:

EKA lektorite loengumaterjalid.

Leho Lõhmus - „Nõmme kindlusraudtee“

John Ruskin – „Arhitektuuri seitse lampi“)

Dictionary of Estonian Place names -

<https://www.eki.ee/dict/knr/index.cgi?Q=wasal&F=M&C06=en>

Vikipeedia - https://et.wikipedia.org/wiki/Taani_hindamisraamat

Estopedia - https://estopedia.fandom.com/et/wiki/Clemens_Esto

<https://vanaajamaja.ee>